

Ștefan Luchian

Ion Caramitru, protagonistul noului film realizat de Nicolae Mărgineanu - regizor și coscenarist alături de Iosif Naghiu

A FOST o foarte artistică idee să se povestească filmat tragicul destin al unui mare pictor român, Ștefan Luchian. În fiecare zi a vieții sale, în fiecare clipă a zilelor sale, avea un singur scop, o singură dorință: să dea altora, să dea cu sufletul ceea ce văzuse cu ochiul. Să dăruiască tuturor bucățile de realitate din universul inconjurător. Într-această operă avea doi dușmani. Unul, era persecuția grangurilor care conduceau politica și cultura românească la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Lar celălalt dușman a fost o maladie cumplită care, în plină tinerețe, i-a paralizat trupul, i-a înțepenit brațele și degetele minii. Cu o eroică luptă împotriva destinului, Luchian picta în ultimii ani ai vieții cu pensula legată de degete. Picta cu tot brațul, cu cotul, cu umărul. Și pinzele sale, poate cele mai frumoase, cele mai originale, le-a lucrat în aceste dramatice condiții.

Filmul Ștefan Luchian (regia e semnata de Nicolae Mărgineanu, iar scenariul e compus de dramaturgul Iosif Naghiu și de regizorul însuși) evocă în chip strălucitor lumea (și cea a săracilor, și aceea a bogățiilor), lumea sfârșitului de veac XIX și a începutului de secol XX. Sunt reconstituite cu destulă fidelitate istorică personalitățile politice și culturale din acea vreme (pe care eu le-am cunoscut chiar personal). Deosebit de asta, filmul mai are două calități. Una: interpretarea actoricească extraordinară a lui Ion Caramitru; cealaltă, o neașteptată victorie împotriva unor prejudecăți de estetică practicate curent de cinematografia noastră. Este ideea fetisșistă că în film limbajul cu adevărat specific se cuvine suprimate... Vorbe puține, sau chiar deloc. Desigur, cineastul trebuie să evite vorbăria, batea de apă în piua, dialogurile interminabile. Dar există și vorbire specific cinematografică, vorbire cu cuvinte, cuvinte rostite, care pot fi oricât de multe dacă împlinesc în poveste funcții pur cinematografice. În cartea mea **Cinematograful, acest necunoscut** am descris vreo patruzeci de funcțiuni pur cinematografice ale cuvintului rostit, ale graiului omeneșc.

În filmul Ștefan Luchian se găsește o scenă-cheie, o lungă conversație (mai exact un monolog, căci interlocutorul nu scoate o vorbă), o scenă unde pictorul, din fotoliul său de paralizic, ordonă unei fete cum să aranjeze un buchet. Din mormanul amorfi de flori, din acea grămadă oarbă de piese vegetale, artistul își compune anticipat tabloul. Alege cîteva flori, unele albe, altele roșii, îi potrivește (din gură) fiecareia locul ei, poziția ei, colaborarea ei la frumusețea ansamblului. Un cineast mediocre, otrăvit cu stupidă idee că în film trebuie suprimate cuvintele, ar fi suprimat scena aceasta, scenă-cheie care rezumă simbolic toată viața, cariera și drama lui Luchian. Ei bine, am putut constata cu bucurie că, de data asta, autorii noștri — să-i numim, alături de Nicolae Mărgineanu și Iosif Naghiu, pe operatorul Călin Ghibu și pe scenograful Nicolae Drăgan — nu s-au lăsat păcăliți și au dat amploare acestei secvențe care exprimă întreaga poveste. Într-adevăr, ea ne dezvăluie un miraculos secret. Un buchet de flori nu e un simplu pachet de vegetale, ci un fenomen sufletesc tulburător, o acțiune miraculoasă: este conjugarea verbului „da”. Un buchet de flori nu e un simplu cadou, ci un straniu, vrăjitoresc cadou. Este cadoul absolut. Este cadoul pe care oricine are plăcere și poftă să-l facă; este cadoul pe care oricine are dorința să-l primească, oricare ar fi relațiile, mai calde sau mai reci, între cel ce oferă și cel ce primește. Este, cum spunem, conjugarea în absolut a verbului „da”, și, datorită, a face și primi daruri. Iată de ce acea lungă scenă făcută numai din cuvinte, din acești porunci repetată de nenumărate ori, a fost o găsiră artistică remarcabilă. „Ca c'est du cinéma!” ar fi exclamat Derrida. Toate celelalte scene ale filmului „rimează” cu această scenă-pivot. Destinul acestui mare artist seamănă cu tragedia unui alt mare artist: Charlie Chaplin — genialul acrobat, cel mai ingenios, și cel mai inteligent autor de aerobii, care și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale tîntuit în fotoliu, în fața ecranului pe care erau proiectate numai filmele lui.

Luchian avusese norocul să facă un destul de lung voiaj de studii, mai întâi la München, apoi la Paris, unde a trăit printre pictorii care, tocmai atunci, încercau și reușeau să „reinventeze” pictura. A trăit în epoca școlii de la Barbizon și în timpul revoluției „impresionistilor”, care cereau să se redea lumina prin culoare, să se picteze în aer liber și nu în atelier; să se folosească culori pure, nu combinații, amestecuri de vopsele diverse. Luchian a folosit inovațiile generației de la Barbizon, din care făcea, cu strălucire, parte și marile, adoratul său maestru, Nicolae Grigorescu. Dar Luchian îmbogățea, completa aceste noi învățăminte, cu un realism personal și original. Desigur, a practicat copios, plin-ar-ul dar socotea că totuși o operă, plecată din largă natură inconjurătoare, trebuie terminată, însoțită în atelier. Acolo are loc întitul „dialog cu pinza”, acea (cum zicea el) „pictare cu sufletul a ceea ce fusese început cu ochiul”. Cit despre amestecul de vopsele, procedeu condamnat de impresionisti, îl vedem deasemenea exprimat plastic în altă scenă-cheie în care îl vedem pe Luchian pictînd cu brațul teapăn și degetele legate de penel. Prin porunci verbale, el îl conduce pe tinărul care execută amestecul culorilor de pe paletă.

Tot în legătură cu acea comparație a tragediei lui Luchian cu aceea a lui Chaplin, filmul are meritul de a fi amintit prin multe, laconice secvențe, că Luchian era un bărbat voinic, puternic, mare sportiv, campion de curse cicliste, isteț călăreț în curse de galop, dar și iscusit canoș-cător al muzicii.

În rezumat, toată tulburătoarea dramă a nfericitului genial artist român, filmul o exprimă mai ales prin sutele de cuvinte rostite de actorul Caramitru, cuvinte-monolog, cuvinte care traduc chinurile, disperările, dar și triumfurile marelui renașcut. Partitura actoricească pe care Ion Caramitru o desfășoară impresionant. Nu degeaba interpretarea sa a fost răsplătită cu Premiul special al juriului la Festivalul de la Costinești.

D.I. Suchianu

FLASH BACK

Dedesubtul fișiei de viață

■ Proba de microfon este o capodoperă a autenticității cu două nivele. Apare și aici „viata așa cum este”, personajele sînt de o veridicitate extraordinară, acțiunea se duce pe străzi binecunoscute, în apartamente stas, în cafetării visate și-n vis, totul curge natural, pînd să nu alba nici măcar scenariu, totul este vorbit firesc, pînd să nici nu existe microfoane, totul ar trebui să semene celebrei „fișii de viață” neorealiste. Și totuși, în scara înțeleșurilor, filmul acesta are o nouă dimensiune. Un permanent subtext aluziv îl propulsează ca o scară rulantă care i s-ar rostogoli vesel sub picioare, împingîndu-l, în același timp, înainte, spre o dominanță tragică. Gîndind de propria alergare epică, respirînd realitatea secvență cu secvență, filmul ne interzice să-i degustăm prea devreme momentele, punîndu-ne în gardă că trebuie să ne rezervăm pentru întreg ansamblul, pentru înțelesul total. Căci, refuzînd patetismul frazeologic atît de la îndemînă prin care ar fi putut să demaste falsa morală, falșii eroi, falsele principialități (încearcă de alții, dar cu finalizări bombastice), Danieliuc și-a ales această strategie mai tradițională la noi, această gherilă șireată, de acumulare și așteptare, această combativitate prin rîcoșeu, pe care — dacă privim înapoi — le vom recunoaște și în atîtea din faptele noastre istorice, în multe etimologii și proverbe și în folclorul supraviețuirii noastre, din care ne prefacem adesea că-l uităm pe Păcală, cel ce acceptă orice tîrg cu condiția să i se taie nasul primului care se va supăra. Cu cine se războiește de fapt Danieliuc? Cu călătorele prinse fără bilet și care poartă în poșetă dictionarul român-italian? cu lupii moralisti, care spun una și fac alta? cu dresorii de foc? cu fumătorii de Mărășești? cu mitocanii lași de dincolo de ghișeele birocratice? cu apartamentele desperchiate, în care cuierul pom se înfiltește cu scrierurile de furnir? cu jargonul tinerei generații, amestecînd englezismele cu neologismele de sătră? cu limba goală și ilogică din recortajele de serviciu? Așa ar părea la prima vedere. Dar de fapt intenția sa este de bătaie mai lungă. Polemizînd secvență cu secvență, copiind la indigo o realitate de serie, Danieliuc scentează nu numai să-l capteze pe spectator prin reacția primă a redescoperirii unor situații care cîndva l-au ultragiat, dezgustat sau numai amuzat prin absurdul lor, ci să acumuleze pentru final datele unei epizații mai grave. În toată această plamă extraordinară de concretă, suprasaturată de viață dar pîndită de declinul clișei, de efemer, se oglîndește o undă tragică, o concluzie mai generală, care dă filmului aura sa existențială.

Romulus Rusan

Enescu

■ Programul Enescu, început la radio și la televiziune cu mai multe luni în urmă, cunoaște, după evenimentul omagierii, în luna august, a 100 de ani de la nașterea compozitorului, un al doilea moment de virf. Săptămîna aceasta se deschide cea de a IX-a ediție a Festivalului internațional ce-i poartă numele și de miercuri **Agenda Festivalului**, ca și transmisiuni în direct ale concertelor pot fi urmărite de milioane de ascultători și telespectatori. Imaginea omului și creatorului Enescu a făcut, încă de luni, obiectul a numeroase emisiuni. Astfel, la radio, **Capodopere ale artei românești și universale în muzeele din țara noastră** a rememorat (prin comentariile lui Dan Grigorescu și Corneliu Baba) remarcabila lucrare, din 1943, a sculptorului

Ștefan Anghel, lucrare închinată „figurii senatoriale” a compozitorului.

■ Seara, teatrul radio-sonic a difuzat, în premieră, **Enescu**, piesă scrisă special pentru microfon de dramaturgul Mihail Davidovici (regia artistică Dan Pușcari). „Biografie” a capodoperei **Oedip**, acest interesant jurnal de creație realizat cu mijloacele ficțiunii a investigat etapele și metamorfozele unei partituri de simfoniă și caldă măreție și, în același timp, a analizat căutările, izbinzile și incertitudinile trăite de artist în fața „materiei” de imutabilă originalitate a artei. Destinul modernului „Orfeu moldav” ne-a apărut în întreaga sa semnificație prin raportare la contextul culturii naționale și, în dialog (imaginat) cu Brîncuși, Luchian, Iorga, Mihail Jora sau Marioara Ventura (interpretată de Mircea Albulescu, N. Luchian Botez, Ion Marinescu, Dan Condurache, Gina Patrîchi), George Enescu (în interpretarea de excepție a actorului George Constantin) a devenit un personaj al literaturii noastre.

■ Tot seara, dar la televiziune (în timp ce la radio se transmitea **Revisita muzicală**, cercetînd, cu mijloace specifice, ecoul în actualitate al victii și

operei lui Enescu) a fost difuzat filmul-eseu **Pocma română** (realizator Mihai Vulcănescu, regia și imaginea Boris Ciobanu, redactor Liviu H. Oprescu). Un pictor ne propune, deci, un punct de vedere asupra unui compozitor oprindu-se la un extrem de cunoscut opus. Artă muzicii a fost „tradusă” și comentată prin mijloacele vizualității (talentul lui Boris Ciobanu se evidențiază din nou cu putere), leit-motivelor sonore găsindu-li-se echivalente plastice, iar stilizarea de inefabilă grandoare alăturîndu-se imaginilor documentare. Fonoteca și fototeca de aur ale Radioteleviziunii s-au îmbogățit cu noi contribuții.

■ Centenarul Bacovia ocupă azi după-amiază un loc central în sumarul **Vieții culturale**. Sînt prezenți în studio scriitorii Al. Balaci, George Bălăiță, N. Manolescu și actorii Leopoldina Bălănuță, Silvia Popovici, Mircea Albulescu, Victor Rebengiuc. Vom afla, desigur, noutăți și despre reeditarea volumului **Plumb**, prezentat cu atîta emoție de Romulus Vulpescu în cadrul **Mozaicului** de sîmbătă după-amiază.

Ioana Mălin

TELECINEMA

Citeva lucruri despre Mitică

■ Dumneavoastră știți ce înseamnă a fi predestinat să ai mai multe chipuri? Mai exact spus: să trebuiască să le ai? Mai știți, apoi, cum este atunci cînd îi se spune Mitică? Cînd spui Mitică, spui involuntar „hai” (de la „hăios”), da, Mitică are „hai”, este omul cu care bei o bere și care îți spune urbane „mortal”, Mitică te manipulează cu zîmbet cînd nevinovat, cînd „pervers” pe buze, el îți dă senzația certă că mai interesant nu este altă cifă am avut, cit, mai ales, ce am pierdut, este smercher, este „oi” cu bonomie. Cinismul pare a-i fi străin, nu însă și (nu vă speriați) o maliciozitate de bun, de cel mai bun gust (simț). Închipuiți-vă, așadar, un om cit se poate de surprinzător, în stare a te zguduți pe scenă cu interpretarea dintr-un „Să imbrăcăm pe cei goi” de neuitat, în stare a fi guignolesc pînă la a te interzice într-un „Maestrul și Margareta”. În stare a fi un Năță în „Niște țărani”, în stare a fi la TV incredibilul pacient al unui oculist dintr-o scenetă pe cit de puțin cunoscută, pe atît de esențială a lui Arghezi. Aici, Mitică, Mitică Popescu — fiindcă despre el

este vorba — este absolut fabulos ca expresivitate în ceea ce reușește să facă. Diverșimentul „pălpal” de el, devenea erințen, malign, un fel de veselă tumoare. De la Caragiu sau de la Moraru înțelegerea mea nu a mai

fost într-atît de alertată în fața a ceea ce ne-am obișnuit a numi, cu un termen comercial, „mică bijuterie”. Cunoșc cîteva actori care, dacă dintr-un capriciu, dintr-un nu știu ce, ori ceva, mă rog, s-ar putea apuca să citească în

gura mare cartea de telefon, m-ar face să rămîn tîntuit, treaz, ca în fața altei Șeherezade. Mitică Popescu (om cu nume predestinat în materie de teatru, în nici un caz însă fatidic) mi se pare unul dintre aceștia.

El este, în fond, un personaj tragic, și nu știu dacă își dă seama de asta sau dacă ia în serios ce spun eu. Zic „tragic” (în sfîrșit, luăți-o cum vreți), fiindcă își asumă, se pare, orice ipostază, sau pe scurt, ipostaza de actor, ceea ce este același lucru. Pentru asta îi trebuie curaj, pînă la ceea nebuie care înseamnă înțelepciune și îți mai trebuie credința că ai un har ce merită a fi mîngiat cu o umire de coril dar și cu o tandră decizie. Să nu lungim: Mitică Popescu*) este un mare actor. Cam atît, Mitică, dacă pot pentru ca să spun așa...

Aurel Bădescu

*) Sîmbătă seara într-un „bagatel”, într-o emisiune de varietăți pe care a „acaparat-o” blajin și înțelept pînă la a o face să intre rapid în antologia TV.